

Latvijas Nacionālā teātra nu jau bijušais mākslinieciskais vadītājs Raiņa lugu *Spēlēju, dancoju* izmanto, lai pateiktu visu, ko domā gan par sabiedrību, gan politiķiem

Atis Rozentāls, Diena

Ja lietu kārtība būtu tāda, kā bija iecerējis nu jau bijušais Latvijas Nacionālā teātra direktors Jānis Vimba un nu jau bijušais tā mākslinieciskais vadītājs Elmārs Seņkovs, sezonas atklāšanas izrādei – Raiņa *Spēlēju, dancoju* – būtu bijis jāklūst par programmatisku darbu, jo šī būtu pirmā pilnā saplānotā vadības tandēma sezona, kas iezīmētu tālāko teātra attīstību. Situācijā, kurā Kultūras ministrijas konkursā ir izvēlēts cits direktors un arī nokomplektētā vadības komanda teātri ir pametusi, pirmizrāde izskan kā atvadu sveiciens, kas pilns ar dažādām dzelīgām norādēm un tiešiem mājieniem.

Puse lugas ir pārstrādāta radikāli, to veikusi dramaturģe Justīne Kļava. Šīs sadaļas galvenais mērķis ir atmaskot visus, kas no mākslas gaida kaut ko konkrētu, un tādējādi Tota tēlā tiek aizstāvēta mākslinieciskā neatkarība. Savukārt, Totam nonākot Velnu rijā, režisors jau lielā mērā ar Raiņa tekstu, ieliekot to konkrētā rāmī, daudz ko pasaka par Latvijas politisko sistēmu. Tiktāl viss ir skaidrs. Izrāde ir spilgta, skaļa, šķietami drosmīga, to veidojuši nenoliedzami talantīgi cilvēki. Taču ir jāsaprot, ka konkrētajā gadījumā Rainis ir kalpojis tikai par ieganstu, lai radītu publicistisku, polemisku darbu. Ejot uz izrādi, skatītājam tas ir jāņem vērā.

Ko gaida no mākslinieka?

Protams, ir ļoti labi saprotams, ka Elmārs Seņkovs izjūt aizvainojumu par to, ka, konkursā neuzvarot Jānim Vimbam, būtībā tika noniecināta viņa mākslinieciskā vīzija. Man gan ir aizdomas, ka režisora paustais *Latvijas Avīzē*, ka "teātrī bijām tik vienots ansamblis ar spēcīgu radošo kodolu, bet mūs izšķīra ministrijas ierēdniecības ignorance", drusku ir vēlmju domāšana. Nevienš neapstrīd, ka radošais kodols tiešām bija atlasīts spēcīgs, taču par vienoto ansambli man ir šaubas. Esmu dzirdējis neoficiālus vairāku mākslinieku izteikumus, kuros izskanējusi ne tikai kritika par direktora Vimbas vadības stilu, bet arī lielas bažas par Seņkova neslēpti deklarētajiem trupas transformācijas – respektīvi, kādas ansambļa daļas atlaišanas – plāniem. Neizvēršot diskusiju, vai visi Nacionālā teātra aktieri

ir ģeniāli un neatlaižami, tas tomēr izskaidro kādas trupas daļas atkal jau neoficiāli pausto prieku, ka direktoru maiņa notikusi. Taču bēdīgi šajā situācijā ir tas, ka liela daļa teātra mākslinieku ļoti ērti paslēpās ministrijas rīkojuma saudzējošajā ēnā un nebūt nesteidzas ar atklāsmēm, ka Vimbas un Seņkova tandēms viņiem bija raisījis lielas bažas.

Katrā ziņā, par pamatu ņemot Raini, bet no tā veidojot muzikālu satīru, kāds ir teātra reklamētais žanra apzīmējums, režisors nebūt nerīkojas pēc citā Raiņa lugā (*Jāzepe un viņa brāļi*) sludinātā ieteikuma: "Ļauj sevim pāri darīt, jo tu liels! Un sevi neaizstāvi, jo tu stiprs!" Viņš sadarbībā ar dramaturģi sadod visiem. Sava daļa tiek tradicionālistiem, kurus pārstāv Jura Lisnera un Indras Burkovskas Spīzmane un Modere, kas vēlas, lai Tots dzied Lilioma dziesmu (tas acīmredzot nozīmē, ka izrādes autori to uzskata par bezgaumīgu), gan laikmetīgās mākslas adeptiem, kurus pārstāv Zemgus, ar Raiņa bisti sitot ritmu un pretendējot uz skaņdarba nosaukumu. Šajā paneļdiskusijā neglābjami izvijas vēl kāds aizvainojums, proti, par kritiskajām atskaņām, kas sekoja pēc iepriekšējā Elmāra Seņkova iestudējuma šajā teātrī – *Ričards. Nekā personīga*. Piemēram, agresīvi feministiski noskaņotā Meitas māte Līgas Zeļģes atveidojumā (pēc ieceres pārstāv nevalstisko sektoru), kura apgalvo, ka "katras sievietes pienākums, pat pēc nāves, ir apkarot dzimumu diskrimināciju jebkurā tās formā", ir spilgts feminisma ideju kariķējums, ko ar savu roku ir uzrakstījusi sieviete – Justīne Kļava. Evijas Krūzes atveidotā dēla māte ar filoloģes izglītību, kurai izrādē atvēlēta valsts sektora pārstāvniecība, izstaro augstprātību pret apkārtējiem.

Tots, kurš sākumā nemaz nav Tots un pie sava vārda (pseidonīma? lesaukas?) tiek tikai darbības gaitā, vēlas radīt mākslu, kas būtu brīva no jebkādam sabiedrības vēlmēm un prasībām, bet izrādās, ka tas nav iespējams. Paradokss ir tajā, ka Elmārs Seņkovs, aizstāvot šo domu, pats rada būtībā politisku, ideoloģisku izrādi un pats sevi identificē ar Totu. Nav īsti saprotams, kāpēc tieši Tota rokgrupa, kurā spēlē arī no Raiņa lugas pasmeltie Klibais, Aklais un Ragana, ir īstāki kultūras nesēji nekā viss pārējais – vai tāpēc, ka Edgara Mākena mūzika viņu izpildījumā skan, teiksim tā, nepieķemmēti?

Senilo vampīru bars

Otrs Elmāra Seņkova publicistikas bultu mērķis ir valsts korumpētā vara, tiek dotas arī skaidras norādes, ka tās reālie saimnieki ir bijušie čekisti, kuri tikai šķiet uzveikti. Scenogrāfa Reiņa Suhanova iecerē skatuves priekšsargs

nolaižas pār paaugstinājumu, kura priekšā ir kaut kas līdzīgs tribīnei un neizbēgami rada asociācijas ar nu jau ikoniskajā Elmāra Seņkova izrādē *Pūt, vējiņi!* apspēlēto Dziesmu svētku estrādi. Šajā vidē rosīgi ņudzinās Velnu rijas iemītnieki Ilzes Vītoliņas modelētajos Latvijas karoga (vai Nacionālā teātra priekšskara) krāsas kostīmos. Te Artura Krūzkopa Kungs laiž enerģisku urīna strūklu pār tribīnes pakāpieniem, te nesteidzīgā pašpārliecinātībā valda Egona Dombrovska Trejgalvis.

Pati par sevi šī kompānija ir biedējoša, to apkalpo veiklais Ulda Siliņa Velna zēns, kurš kādā brīdī piedāvā Totam arī kultūras ministra amatu, kas ir tieša atsauce uz izrādes tapšanas laikā notikušajiem visai apkaunojošajiem ministra kandidāta meklējumiem. Šajā izrādes daļā Elmārs Seņkovs atgriežas pie Raiņa teksta, tomēr ļoti saīsināta, tādējādi teātri pametušais Arturs Krūzkops un teātrī svaigi ienākušais Egons Dombrovskis veido tēlus, kas ir efektīgi paši par sevi, taču Raiņa lugas filosofiskais līmenis režisoru pārāk neinteresē, līdz lāzera stariem reducējot arī Miroņsvēcīti, kuras jēga un nozīme tā arī paliek saturiski neatslēgta. Atraktīvi darbojas Mārtiņš Brūveris kā Bluķa kāja, un arī pārējais ansamblis enerģiski dancā Elīnas Gediņas horeogrāfijā, skatot Edgara Mākena spokainajai mūzikai piecu mākslinieku izpildījumā.

Precīzs un neglaimojošs vērojums ir sabiedrības pārstāvju (Zemgus un abu māšu) rosīgais varas pārņemšanas mēģinājums brīdī, kad Velnu rija ir izgaiņāta. Tots šajā jaunajā kārtībā tikai traucē, un Leldei ir tikai dekoratīva funkcija. Leldes – komā ieslīgušās kultūras – tēls ir iezīmēts, bet tomēr ir pārāk fragmentārs, kaut Elizabete Skrastiņa godprātīgi veic visu, kas viņai uzticēts. Savukārt ir gandarījums Tota lomā redzēt atraisīto, pārliecināto Raimonu Celmu, un kokles nomaiņa pret ģitāru ir nozīmīga arī muzikālās jaudas ziņā, ko var radīt ar šī instrumenta skaņām.

Skatījos pirmizrādi, uz kuru tradicionāli bija ielūgtas dažādas prominences, kas banketā pēc izrādes bija safotografētas arī dzelteno žurnālu un portālu galerijām. Šo ļaužu vidū bija ne viens vien no tiem, pret kuriem režisors ir vērsis savu satīru, un Velnu rija bija ieguvusi prognozējamu turpinājumu. Neizskatījās arī, ka esošie un bijušie politiķi būtu tikuši satricināti vai nokaunējušies, – no skatuves raidītie splāvieni bija rūpīgi noslaucīti, un viņu sejās staroja smaids. Neiejaucoties Nacionālā teātra banketu organizēšanas politikā (galu galā es arī biju aicināts, tikai neaizgāju), man tomēr ir jautājums, kāpēc joprojām gods ir jāizrāda Atim Slakterim, kura "nasing spešal" ir viens no krāšņākajiem politiķa nekompetences piemēriem atjaunotās brīvvalsts pastāvēšanas periodā. Katrā ziņā jaukais tusiņš

burtiski pēc pirmizrādes beigām krāšņi pierāda, ka Velnu riju nevar tik vienkārši iztrenkāt, izsmejot no skatuves.

Ar savu *Spēlēju, dancoju* versiju Elmārs Seņkovs neapšaubāmi ieiet latviešu teātra vēsturē. Nebūt ne bieži iestudētajai lugai ir savas zīmīgas versijas, sākot no Smiļģa vēriena līdz Ilģu mūzikai, kas izrādes formā savulaik pirmizrādi piedzīvoja Daugavgrīvas cietoksnī. Ne tik sen arī publicistikas virzienā Raiņa simbolisko pasauli virzīja Laura Groza Imanta Kalniņa operas *Spēlēju, dancoju* iestudējumā Latvijas Nacionālajā operā. Elmāra Seņkova interpretācija pagaidām ir radikālākā arī attiecībā uz lugas tekstu. Taču, domājot par režisora nākotni, ir skaidrs, ka uz aizvainojuma pamata mākslu ilgstoši būvēt nav iespējams. Elmārs Seņkovs ir teicis, ka strādās ar studentiem un izrāžu iestudēšanā ieturēs zināmu pausi. Cerēsim, ka pēc tās asredzīgais, mākslinieciski oriģinālais režisors pie mums atgriezīsies.